

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 341.63:347.44(043.2)

DOLEA SORIN

SOLUȚIONAREA LITIGIILOR CONTRACTUALE ÎN ARBITRAJUL
INVESTIȚIONAL

Specialitatea 553.06 - Drept Internațional și European Privat

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2023

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

Componența Comisiei de doctorat:

Președinte: COJOCARU Violeta, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Conducător de doctorat: BĂIEȘU Aurel, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Referent 1: MIHALACHE Iurie, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar

Referent 2: GRIBINCEA Lilia, doctor în drept, conferențiar universitar

Referent 3: BÎTCĂ Ion, doctor în drept, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la data de 22 iunie 2023, ora 15.00, în ședința Comisiei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova, blocul 2 (mun. Chișinău, str. M. Kogălniceanu, nr. 67), Sala de conferințe nr. 119.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova, și pe pagina web a ANACEC (www.anacec.md).

Rezumatul a fost expediat la data de 22 mai 2023.

Conducător de doctorat

BĂIEȘU Aurel, doctor habilitat în drept, profesor universitar

_____

Autor

DOLEA Sorin

_____

Secretar științific al Comisiei de doctorat

MIHAILOV Tatiana

_____

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI	9
Capitolul 1. Analiza situației în domeniul soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional	9
1.1. Analiza materialelor științifice privind soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional publicate în Republica Moldova	9
1.2. Analiza materialelor științifice privind soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional publicate peste hotare.....	9
1.3. Analiza legislației Republicii Moldova relevante protecției și promovării investițiilor străine.....	10
1.4. Analiza jurisprudenței arbitrale cu implicarea Republicii Moldova	10
Capitolul 2. Particularitățile de competență a tribunalului arbitral în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional	12
2.1. Competența materială în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional.....	12
2.2. Competența personală în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional și determinarea reclamantului calificat în inițierea arbitrajului investițional	14
Capitolul 3. Aspecte de admisibilitate a pretențiilor contractuale în arbitrajul investițional	16
3.1. Clauzele umbrelă: acoperirea angajamentelor contractuale asumate de state prin tratate investiționale.....	16
3.2. Obligațiile epuizării remediilor locale de către investitorii străini.....	17
3.3. Clauzele răscruce.....	18
Capitolul 4. Atribuirea conduitei organelor și entităților de stat către state în cadrul raporturilor contractuale încheiate de către acestea și investitorii străini	19
4.1. Aspecte generale privind atribuirea conduitei organelor și entităților de stat către state.....	19
4.2. Organe ale statului și răspunderea statului pentru obligațiile contractuale asumate de către organe ale statului în raport cu investitorii străini	19
4.3. Entitățile de stat și răspunderea statului pentru obligațiile contractuale asumate de către acestea în raport cu investitorii străini.....	21
4.4. Relevanța atribuirii conduitei entităților de stat către state în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional	21
Capitolul 5. Mecanismele de evitare a proceselor paralele întemeiate pe contracte investiționale și cele întemeiate pe tratate investiționale	23
5.1. Considerente generale privind procesele paralele ca efect al soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional: interacțiunea dintre instanțele naționale și tribunalele investiționale.....	23
5.2. Soluțiile de evitare a litigiilor paralele și a dublei reparații a prejudiciului de către stat	24
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI PRINCIPALE	26
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	29
ADNOTARE	31
АННОТАЦИЯ	32
ANNOTATION	33

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei se manifestă prin importanța și perspectivele investițiilor străine în dezvoltarea economiei Republicii Moldova, în lumina procesului de integrare în comunitatea Europeană. Astfel, investițiile directe pot fi realizate prin intermediul contractelor investiționale încheiate cu statul gazdă. Pornind de la faptul că oricare activitate investițională poate cauza dispute între investitorii străini și autoritățile Republicii Moldova, evaluarea multidimensională a riscurilor și efectelor soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional constituie un exercițiu actual pentru doctrinari și practicieni în domeniu. Aceasta presupune necesitatea de a efectua un studiu științific vizând soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional. Problema abordată în teză apare din interacțiunea dintre diferite regimuri juridice în contextul arbitrajului investițional. Tratatetele investiționale protejează “*investițiile*”, care pot fi realizate prin intermediul unui instrument separat, cum ar fi un contract între investitorul străin sau filiala sa locală și statul gazdă. Aceste contracte reglementează drepturile și obligațiile părților la contract, și conțin de obicei propria lor clauză de selecție a forului, sau o clauză arbitrală cu privire la disputele contractuale. În schimb, tratatele bilaterale și multilaterale investiționale nu sunt, în general, preocupate de astfel de detalii. Cu toate acestea, aceste două sfere de protecție trebuie să fie distincte. Cu alte cuvinte, tratatele investiționale trebuie să aibă un domeniu de aplicare materială, care să fie distinct de cel al contractului. Astfel, încălcarea unei prevederi a tratatului investițional nu trebuie a fi confundată cu executarea necorespunzătoare sau neexecutarea unei obligații a contractului investițional.

Scopul lucrării constă în efectuarea unei cercetări și identificarea unor recomandări pentru Republica Moldova în ce privește soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional și efectele acesteia. Scopul include analiza aspectelor teoretico-practice legate de efectele soluționării litigiilor contractuale de către tribunalele arbitrale investiționale. Pentru eficientizarea cadrului aplicabil litigiilor respective se propune ca scop și formularea unor recomandări în vederea evitării proceselor paralele privind una și aceeași dispută examinată în mod simultan de foruri desemnate contractual și foruri desemnate de tratatele investiționale aplicabile.

Obiectivele cercetării: pentru realizarea scopului, au fost formulate trei categorii de obiective. 1) Cu privire la materia doctrinei arbitrajului investițional, ne-am propus: conceptualizarea *Testului Salini* în materia competenței materiale a tribunalului arbitral; sintetizarea teoretică a limitelor responsabilității statului în atribuirea conduitei ilicite a organelor și entităților sale către stat; conturarea limitelor capacității guvernamentale a acțiunilor întreprinse de entitățile și organele statului în cadrul raporturilor contractuale cu investitorii străini; constatarea aspectelor teoretice controversate cu privire la baza esențială a acțiunii întaintate în

forul desemnat contractual și în fața tribunalului arbitral investițional; identificarea mecanismelor de evitare a proceselor paralele, cu accentul pe puterea lucrului judecat și litispendența. 2) Cu privire la prevederile tratatelor investiționale la care Republica Moldova este parte, ne-am propus de: a identifica problemele cu privire la definițiile *investiției* incluse în tratatele investiționale la care Republica Moldova este parte, și de a propune soluții care ar exclude posibilitatea înaintării unor revendicări contractuale în arbitrajul investițional; a determina rolul clauzelor umbrelă în posibilitatea examinării revendicărilor contractuale în arbitrajul investițional de către tribunalele arbitrale; a sesiza aplicabilitatea clauzelor răscruce în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional; a evalua aplicabilitatea clauzelor de renunțare în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional; a identifica soluții de avansare a calității de negociere a tratatelor investiționale încheiate de către Republica Moldova cu state terțe prin atragerea specialiștilor în dreptul internațional investițional și arbitrajul investițional la întocmirea și negocierea tratatelor investiționale. 3) Cu privire la legislația Republicii Moldova aplicabilă investițiilor străine, au fost trasate următoarele obiective: a evalua premisele pentru inițierea disputelor investiționale în temeiul legislației naționale a Republicii Moldova și determinarea regimului juridic național aplicabil diferendelor investiționale; a identifica prevederile legislației naționale a Republicii Moldova care servesc drept sursă pentru inițierea procedurilor judiciare atât în temeiul legislației naționale, cât și în temeiul tratatelor investiționale; a sesiza condițiile care ar asigura aplicarea legislației Republicii Moldova la soluționarea diferendelor investiționale; a stabili premisele pentru soluționarea în arbitrajul investițional a revendicărilor contractuale în legătură cu parteneriatele publice – private; a evalua coraportul dintre contractul investițional guvernat de legislația națională și tratatele investiționale în materia reparării prejudiciului cauzat investitorului de către o autoritate angajată într-un raport investițional; a identifica condițiile de excludere a altor remedii jurisdicționale în cazul în care părțile la un raport investițional au inițiat procedurile judiciare cu referire la o dispută investițională; a constata particularitățile interacțiunii agențiilor și organelor statului implicate în disputele investiționale; a identifica condițiile în care un investitor străin poate iniția procese în fața diferitor instituții de arbitraj atât în temeiul contractului investițional guvernat de legea Republicii Moldova, cât și în temeiul tratatului investițional; a sesiza modele relevante de clauze de renunțare la foruri alternative pentru a fi incluse în modelele de contracte de parteneriat public-privat guvernate de legislația Republicii Moldova.

Ipoteza de cercetare: cercetarea pornește de la ipoteza că în urma procesului investițional pot apărea, inevitabil, dispute dintre Republica Moldova ca stat gazdă a investițiilor străine și investitorii străini. În unele cazuri, investițiile străine sunt realizate prin intermediul unui contract

investițional încheiat dintre investitorul străin și autoritatea competentă a statului gazdă. Astfel, în urma apariției unei dispute care reiese din, sau în legătură cu contractul investițional, investitorul străin poate iniția procese atât în temeiul contractului investițional, cât și în temeiul tratatului investițional. Prin urmare, statul poate fi implicat în procese multiple și paralele care vizează în esență una și aceeași dispută. În scopul minimalizării unor asemenea situații, cât și evitării dublei compensări de către stat pentru una și aceeași faptă prejudiciabilă, urmează: 1) de a identifica cauzele care creează premise pentru inițierea proceselor paralele; 2) de a identifica diferitele abordări privind soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional, ca cel mai frecvent fenomen în declanșarea proceselor paralele în arbitrajul investițional; și 3) de a veni cu soluții în evitarea expunerii statului la procese paralele.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese: suportul teoretic metodologic al cercetării îl constituie realizările fundamentale în domeniul dreptului internațional privat, precum și ale altor ramuri de drept. Caracterul complex al lucrării determină diversificarea metodelor științifice generale utilizate (sistemică, logică, istorică, comparativă). Baza teoretică a cercetării constituie lucrările cercetătorilor din domeniul dreptului internațional privat, dreptului internațional public și dreptului procesual civil. Metodele de cercetare aplicate sunt metoda logică, metoda comparativă și metoda istorică. Cercetările efectuate se bazează pe studierea doctrinei, cadrului normativ internațional investițional aplicabil, și a legislației naționale a Republicii Moldova. Studiul se bazează pe cercetarea teoriei dreptului internațional investițional, în particular pe subiectul soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional, abordat de către doctrinari și alți autori în monografii, articole științifice și analize. Au fost analizate peste 30 de lucrări științifice publicate în Republica Moldova, și peste 150 de lucrări științifice publicate peste hotare în limbile engleză, franceză, spaniolă și germană. De asemenea, în investigația realizată au fost analizate prevederile tratatelor investiționale la care Republica Moldova este parte, inclusiv Tratatul Cartei Energiei (*TCE*), Convenția pentru Reglementarea Diferendelor Relative la Investiții între State și Persoane ale altor State (*Convenția ICSID*), Tratatul Bilateral de Protecție și Promovare a Investițiilor (*TBI*) la care Republica Moldova este parte, precum și prevederile relevante ale legislației naționale a Republicii Moldova aplicabile investițiilor străine. Baza empirică a lucrării o constituie jurisprudența tribunalelor arbitrale investiționale. Astfel, au fost analizate peste 250 de hotărâri arbitrale ale tribunalelor arbitrale internaționale constituite în baza TCE și a Tratatelor Bilaterale de Protecție și Promovare a Investițiilor din peste 20 de țări.

Noutatea științifică constă în faptul că pentru prima dată în doctrina din Republica Moldova este realizată o cercetare în domeniul științei arbitrajului investițional. Au fost propuse noi definiții și clasificări. În particular a fost propusă definirea strictă a termenului “*investiție*”,

includerea clauzelor răscruce și a clauzelor de renunțare în textul tratatelor investiționale, în vederea evitării proceselor paralele.

Problema științifică a cercetării este determinată de necesitatea identificării teoretice a mecanismelor de soluționare a litigiilor contractuale în arbitrajul investițional și efectele soluționării acestora.

Importanța teoretică a lucrării constă în identificarea problemelor în formulările prevederilor tratatelor investiționale la care Republica Moldova este parte, care permit tribunalelor arbitrale investiționale să examineze litigiile contractuale și să admită pretențiile contractuale în arbitrajul investițional; identificarea intersecției regimurilor juridice guvernate de tratatele investiționale și regimurile juridice contractuale, prin prisma tratatelor internaționale investiționale la care Republica Moldova este parte; analiza abordărilor doctrinare privind problema soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional, precum și sistematizarea unei baze teoretice existente pentru dezvoltarea cercetării subiectului respectiv în Republica Moldova.

Valoarea aplicativă a tezei: cercetările efectuate, concluziile și recomandările expuse în prezenta teză vin a contribui la eficientizarea mecanismului de negociere și încheiere a tratatelor investiționale și a contractelor investiționale, cât și în procesul de *lege ferenda* în materia promovării și protecției investițiilor străine. De asemenea, rezultatele pot fi utilizate în procesul didactic la facultățile de drept. Concluziile, sugestiile și recomandările expuse în prezenta teză pot fi luate în considerare de organele competente ale Republicii Moldova, în negocierea tratatelor investiționale, formulările cărora vor limita posibilitatea soluționării litigiilor contractuale de către tribunalele arbitrale investiționale. Implementarea acestor sugestii vor minimiza riscurile expunerii statului la procese paralele inițiate atât în temeiul contractelor investiționale cât și în temeiul tratatelor investiționale. În același timp, concluziile și recomandările pot fi luate în considerare de către organele statului competente în negocierea și încheierea contractelor investiționale, în vederea stabilirii unui cadru contractual clar cu privire la instanțele concrete abilitate de a soluționa litigiile contractuale.

Aprobarea rezultatelor a fost realizată în cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice a Universității de Stat din Moldova. Rezultatele cercetării au fost aprobate de către Comisia de Îndrumare în cadrul Școlii Doctorale și de către Departamentul Drept Internațional și European al Facultății de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. Rezultatele cercetării au fost materializate în articole științifice publicate în reviste internaționale precum: Revista Română de Arbitraj, Buletinul Asociației Elvețiene de Arbitraj, Studia Universitatis Moldaviae, precum și în participări la conferința internațională “Integrare prin cercetare și inovare” USM.

Publicații la tema tezei: 27 publicații.

Volumul și structura tezei: 295 de pagini de text, compusă din introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia este compusă din 594 titluri.

CONȚINUTUL TEZEI

Capitolul 1. Analiza situației în domeniul soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional

În capitolul 1 au fost examinate materialele științifice referitoare la tema tezei, publicate atât în Republica Moldova, cât și peste hotare. Aceste materiale au facilitat rezolvarea unor probleme importante privind soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional. Au fost identificate aspecte privind soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional în legătură cu care în materialele analizate există puncte de vedere diferite și contradictorii.

1.1. Analiza materialelor științifice privind soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional publicate în Republica Moldova

Problema arbitrajului investițional și soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional a fost examinată într-o măsură limitată în doctrina juridică a Republicii Moldova. De regulă, problema dată este examinată în contextul general care vizează arbitrajul internațional. În Republica Moldova, autorii A. Băieșu, V. Cojocaru, L. Gribincea, V. Babără, D. Lazăr, E. Belei, A. Prisac, M. Buruiană, I. Șeremet, A. Buruian, O. Balan, N. Suceveanu, D. Sârcu, N. Osmochescu, O. Dorul, V. Arhiliuc, V. Gamurari, E. Serbenco, C. Ciugureanu-Mihailuță au analizat în lucrările lor arbitrajul internațional ca mijloc de soluționare a disputelor, precum și mijloacele internaționale de protecție și promovare a investițiilor.

1.2. Analiza materialelor științifice privind soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional publicate peste hotare

Materialele științifice publicate în România s-au axat preponderent pe problema arbitrajului internațional comercial, și mai puțin pe aspectele privind arbitrajul investițional. În România, autorii V. Roș, A. Cobuz-Băgnaru, A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, M. Mihăilă, A. Preda-Mătășaru, D. Mazilu, I. Macovei, și alții, au examinat arbitrajul internațional ca formă de soluționare a disputelor în raporturile comerciale. Cu toate acestea, autorii din alte state străine, cum ar fi Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Franța, Australia au analizat în detalii problema soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional. Acești autori sunt J. Crawford, C. Schreuer, Z. Douglas, C. Kovács, G. Born, W. Michael Reisman, J. Richard, J. Sicard-Mirabal, Yves Derains, și alții. În urma analizei lucrărilor respective, constatăm că există divergențe cu privire la: (i) interpretarea standardelor de evaluare a termenilor de investiție și de active calificate drept investiții prin prisma tratatelor investiționale; (ii) interpretarea testului de control efectiv al societăților fiice (parte a contractelor investiționale) de către investitorii străini calificați în temeiul tratatelor investiționale; (iii) interpretarea clauzelor umbrelă; (iv) interpretarea

standardelor de evaluare a obiectului și temeiului disputei contractuale versus disputei investiționale; (v) temeiurile care dau naștere la procese paralele în instanțele desemnate contractual și tribunalele arbitrale constituite în temeiul tratatelor investiționale; (vi) soluțiile de evitare a proceselor paralele.

1.3. Analiza legislației Republicii Moldova relevante protecției și promovării investițiilor străine

Legislația Republicii Moldova reglementează aspecte ce țin de protecția și promovarea investițiilor străine, și aspecte referitoare la raporturile contractuale dintre organele și autoritățile statului cu investitorii străini. Cu toate acestea, unele prevederi normative, cum ar fi prevederile Legii nr. 81/2004 cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător și ale Legii nr. 179/2008 cu privire la parteneriatul public-privat, sunt neclare și creează premise pentru inițierea proceselor paralele de către investitorii străini, atât în temeiul tratatelor investiționale cât și în temeiul contractelor investiționale guvernate de legislația națională a Republicii Moldova.

1.4. Analiza jurisprudenței arbitrale cu implicarea Republicii Moldova

Republica Moldova a fost implicată în 13 cauze arbitrale investiționale. Cu privire la aceste cauze, observăm că aproximativ o jumătate din acestea s-au încheiat cu o hotărâre arbitrală în favoarea statului. Una dintre cele mai cunoscute cauze arbitrale investiționale pentru Republica Moldova este cauza *Franck Charles Arif v. Republica Moldova*, soluționată în conformitate cu regulile de arbitraj ICSID și sub auspiciul ICSID. Reclamantul a invocat încălcarea TBI-ului încheiat între Republica Moldova și Franța. În special, reclamantul a susținut că instanțele naționale ale Republicii Moldova au anulat clauza de exclusivitate din contractul de locațiune semnat între Le Bridge Corporation (o entitate deținută integral de reclamant) și Serviciul Vamal al Republicii Moldova. Drept urmare, reclamantul a pierdut dreptul exclusiv de a opera magazinele duty free la patru puncte de trecere a frontierei de stat ale Republicii Moldova. Reclamantul a mai susținut că instanțele locale au anulat licitația câștigată de societatea sa, privându-l pe reclamant de dreptul de a construi și de a exploata un magazin duty free în Aeroportul Internațional Chișinău. Alte presupuse încălcări invocate de reclamant s-au referit la exproprierea magazinului din Aeroportul Internațional Chișinău și implementarea de către stat a unor măsuri nerezonabile și arbitrare în legătură cu magazinele reclamantului din alte puncte de frontieră. Tribunalul a constatat că Republica Moldova a încălcat doar așteptările letigime ale investitorului, ca parte a standardului de tratament just și echitabil numai în ceea ce privește magazinul din aeroport, care a fost complet evacuat în urma deciziei instanțelor naționale și înlocuit cu un magazin al concurentului său. Reclamantul a solicitat despăgubiri de 50 de milioane de dolari

pentru încălcarea garanțiilor prevăzute de tratatul investițional aplicabil. Tribunalul a emis hotărârea arbitrală care prevedea că, în cazul în care pârâtul ar accepta restituirea bunurilor reclamantului sechestrate pe Aeroportul Internațional Chișinău, pârâtul va fi obligat să plătească reclamantului cu titlu de despăgubiri suma de aproximativ 6,5 milioane lei moldovenești. În cazul în care pârâtul ar refuza restituirea, acesta ar fi obligat să plătească despăgubiri în valoare de circa 35 milioane de lei moldovenești. Într-un final, Republica Moldova nu a restituit bunurile vizate, și a achitat pârâtului suma dispusă de tribunalul arbitral.

Unicul investitor din Republica Moldova care a inițiat o cauză arbitrală investițională împotriva unui stat terț (*Anatolie Stati, Gabriel Stati, Ascom Group SA and Terra Raf Trans Trading Ltd v. Kazakhstan*, SCC Case No. V 116/2010), a avut câștig de cauză. Deși această statistică sugerează că Republica Moldova încă urmează să manifeste prudență cu privire la atitudinea autorităților față de investitorii străini, totuși, ea presupune că, climatul investițional este favorabil realizării investițiilor străine în Republica Moldova.

În urma analizei situației în domeniul cercetat, am concluzionat că doctrina națională și internațională precum și jurisprudența arbitrală investițională vine să faciliteze interpretarea și aplicarea normelor tratatelor investiționale în ceea ce privește tangența regimurilor juridice contractuale cu cele guvernate de tratatele investiționale.

Capitolul 2. Particularitățile de competență a tribunalului arbitral în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional

În capitolul 2 au fost analizate aspectele de competență a tribunalului arbitral. Competența tribunalului arbitral este dobândită asupra persoanei (*ratione personae*) și asupra investiției (*ratione materiae*). *Ratione materiae* este una dintre condițiile de exercitare a competenței tribunalului arbitral care presupune faptul că aporturile financiare ale investitorului pe teritoriul statului gazdă trebuie să fie calificate drept investiții prin prisma noțiunii definite de tratatul aplicabil. *Ratione personae* este un alt element obligatoriu pentru exercitarea competenței tribunalului arbitral. Astfel, pentru a satisface cerințele jurisdicționale ale unui tribunal arbitral, trebuie să apară o dispută între un stat parte la tratatul investițional și un național al unui alt stat parte la același tratat investițional.

2.1. Competența materială în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional

A fost expusă părerea că *ratione materiae* este una dintre condițiile de exercitare a competenței care presupune faptul că aporturile financiare ale investitorului pe teritoriul statului gazdă trebuie să fie calificate drept investiții prin prisma noțiunii definite de tratatul aplicabil și că “*investiția*” este una dintre elementele care determină competența tribunalelor arbitrale investiționale. Obligația de a defini “*investiția*” în tratatul investițional reiese din necesitatea de a cunoaște ce tipuri de activități sunt, și ar trebui protejate prin prisma tratatului investițional. În majoritatea tratatelor investiționale, termenul de “*investiție*” desemnează orice fel de active deținute de un investitor al uneia din părțile contractante, investite pe teritoriul celeilalte părți contractante, în conformitate cu legile și reglementările acesteia, inclusiv drepturile de creanță sau alte drepturi conferite prin lege sau în baza unui contract investițional. TCE spre exemplu, definește investiția ca fiind orice investiție asociată cu o activitate economică din domeniul energetic. De asemenea, a fost menționat că, Convenția ICSID limitează competența Centrului Internațional de Reglementare a Diferendelor din Domeniul Investițiilor (*ICSID*) la “*dispute legale care decurg direct dintr-o investiție*”. Convenția ICSID nu definește nici termenul de “*investiție*”, și nici termenii “*dispută legală*”. A fost de asemenea identificat și analizat testul *Salini* aplicat de unele tribunale arbitrale care prevede că, în vederea calificării unui activ drept investiție prin prisma tratatelor investiționale, activul respectiv trebuie să contribuie la dezvoltarea statului gazdă. Conform acestei interpretări, drepturile contractuale nu cad sub incidența termenului de investiție doar decât dacă prin executarea contractului investitorul a contribuit la dezvoltarea economică a statului gazdă.

Preambulul Convenției ICSID menționează despre “*necesitatea unei cooperări internaționale pentru dezvoltarea economică și rolul investițiilor străine*”. Unele tribunale arbitrale au considerat că anume preambulul Convenției ICSID impune aplicarea elementului de “*contribuție la economia statului gazdă*” ca un element adițional la celelalte 3 elemente clasice. Astfel, acest criteriu servește drept punct de pornire pentru aplicarea testului *Salini*¹. Testul *Salini* presupune următoarele: ca un activ să fie calificat drept investiție, acesta trebuie să constituie: (a) o contribuție cu bani, bunuri sau servicii, (b) o asumare a riscului, (c) o durată și (d) o contribuție la dezvoltarea economică a statului gazdă. Aceste caracteristici constituie cerințe care ar trebui îndeplinite în mod obiectiv ca o condiție pentru competența tribunalului arbitral ICSID. Conform acestei interpretări, drepturile contractuale nu cad sub incidența termenului de investiție doar decât dacă prin executarea contractului investitorul a contribuit la dezvoltarea economică a statului gazdă. Acest element a dat naștere unor interpretări contradictorii a tribunalelor arbitrale care examinau pretențiile contractuale în arbitrajul investițional.

Abordarea *Salini* consideră contribuția la dezvoltarea economică a statului gazdă ca o condiție obligatorie prevăzută de Convenția ICSID. Astfel, chiar dacă litigiul apare dintr-o investiție, un astfel de litigiu ar cădea în afara jurisdicției Centrului dacă aceasta nu a contribuit la dezvoltarea economică a statului gazdă. Abordarea *CSOB*,² pe de altă parte, consideră că, contribuția la dezvoltarea economică a statului gazdă este un criteriu subsidiar pentru ca o dispută să îndeplinească cerința investiției din Convenția ICSID. Astfel, dacă o dispută apare dintr-o tranzacție sau activitate care nu constituie o investiție în conformitate cu sensul obișnuit al termenului, litigiul poate cădea, totuși, sub jurisdicția Centrului dacă o astfel de tranzacție sau activitate a contribuit la dezvoltarea economică a statului gazdă. Dar, deși diferite, cele două abordări au în comun ideea că noțiunea investiției conform Convenției ICSID conține un element obligatoriu care este “*contribuția la dezvoltarea economică a statului gazdă*”.

Alte tribunale arbitrale au identificat elementul al cincilea al termenului de investiție. Unele tribunale au adăugat la cele patru elemente ale testului *Salini* cu o a cincea caracteristică, aceea a *amplorii investiției*. Amploarea investiției este un criteriu mult prea subiectiv și care dă naștere unor multe interpretări, deoarece nu este stabilit plafonul / standardul termenului. Pe de altă parte, abordarea subiectivă presupune faptul că, pentru ca un activ să fie calificat drept investiție în sensul tratatului investițional, acesta trebuie să întrunească doar trei din cele patru elemente discutate anterior. În particular, investiția presupune: (a) o contribuție cu bani sau alte bunuri; (b) un risc;

---

¹ Testul *Salini* a fost stabilit de tribunalul arbitral în cauza *Salini v. Morocco* (ICSID case no. ARB/004).

² Testul *CSOB* a fost stabilit de tribunalul arbitral în cauza *Ceskoslovenska Obchodni Banka, A.S. v. The Slovak Republic* (ICSID Case No. ARB/97/4).

(c) o durată. Această abordare include revendicările contractuale sub umbrela termenului de investiție.

În general, tribunalele non-ICSID nu sunt afectate de absența unei definiții a conceptului de investiție din art. 25 (1) din Convenția ICSID, deoarece ea nu este aplicabilă în disputele non-ICSID. Aceste tribunale arbitrale iau în considerare doar definiția prevăzută de tratatul investițional aplicabil. Dacă definiția *ratione materiae* acoperă și pretențiile contractuale, atunci tribunalul arbitral va examina problema soluționării revendicărilor contractuale dincolo de etapa competenței tribunalului arbitral, adică la etapa admisibilității pretențiilor sau chiar la etapa fondului disputei. De asemenea, partea care înaintează pretenții contractuale în arbitrajul investițional trebuie să aibă calitatea de investitor în sensul tratatului investițional aplicabil. În caz contrar, tribunalul arbitral nu va avea competența *ratione personae* de a examina cauza.

Deși legislația națională nu guvernează o dispută investițională apărută în temeiul unui tratat investițional, tribunalul arbitral urmează să ia în considerare legislația națională privind protejarea investițiilor. Art. 4 alin.1 din Legea nr. 81/2004 cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător, menționează că investiția poate avea forma de “e) *drepturi de creanțe monetare sau alte forme de obligații față de investitor ce au valoare economică și financiară*” și “g) *alte drepturi contractuale, inclusiv cele rezultate din parteneriatul public-privat*”. O astfel de formulare ar permite tribunalelor investiționale să examineze litigii contractuale în arbitraj investițional. De asemenea, această prevedere permite investitorilor străini să inițieze procese în temeiul Legii nr. 81/2004 în instanțele naționale, cât și procese arbitrale în temeiul tratatelor investiționale.

2.2.Competența personală în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional și determinarea reclamantului calificat în inițierea arbitrajului investițional

Un alt element obligatoriu pentru exercitarea competenței tribunalului arbitral este *ratione personae*. Art. 25 alin. (2) lit. (b) din Convenția ICSID prevede că jurisdicția ICSID se extinde la “*orice persoană juridică care are naționalitatea statului contractant parte la diferend... și unde, din cauza controlului extern, părțile au convenit că ar trebui tratată ca național al unui alt stat contractant în sensul prezentei convenții*”. Conform art. 25 alin. (2) lit. (b) din Convenția ICSID, părțile trebuie să fi convenit că o filială locală va fi tratată ca național străin, fie printr-o dispoziție dintr-o clauză de arbitraj într-un contract de investiții (de exemplu, utilizând clauza model a ICSID), sau într-un TBI. Art. 25 alin. (2) lit. (a) din Convenția ICSID exclude din definiția “*investitorului*” persoanele fizice cu dublă cetățenie, în cazul în care una dintre cetățenii este cea a statului gazdă.

Astfel, pentru a satisface cerințele jurisdicționale ale unui tribunal arbitral, disputa trebuie să apară între un stat contractant și un național al unui alt stat contractant. Cerința ICSID privind “naționalitatea” investitorului ridică o serie de probleme, în special naționalitatea unei filiale locale ale unei persoane juridice străine cu sediul în statul gazdă.

A fost expusă opinia noastră precum că persoanele juridice constituite în statul gazdă (și, prin urmare, având naționalitatea statului gazdă) pot beneficia de protecție în baza tratatului dacă: (a) sunt controlate de entități încorporate în celălalt stat contractant; și (b) ambele state au convenit în tratatul aplicabil să extindă protecția tratatului la astfel de entități controlate. A fost expusă concluzia că dacă definiția *ratione materiae* acoperă și revendicările contractuale, atunci tribunalul arbitral va examina problema soluționării pretențiilor contractuale dincolo de etapa competenței tribunalului arbitral, adică la etapa admisibilității revendicărilor sau chiar la etapa fondului disputei.

În urma examinării aspectelor de competență a tribunalului arbitral în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional am concluzionat că, competența tribunalului arbitral este dobândită asupra persoanei (*ratione personae*) și asupra investiției (*ratione materiae*). *Ratione materiae* este una dintre condițiile de exercitare a competenței tribunalului arbitral care presupune faptul că aporturile financiare ale investitorului pe teritoriul statului gazdă trebuie să fie calificate drept investiții prin prisma noțiunii definite de tratatul aplicabil. *Ratione personae* este un alt element obligatoriu pentru exercitarea competenței tribunalului arbitral. Astfel, pentru a satisface cerințele jurisdicționale ale unui tribunal arbitral, trebuie să apară o dispută între un stat parte la tratatul investițional și un național al unui alt stat parte la același tratat investițional.

Capitolul 3. Aspecte de admisibilitate a pretențiilor contractuale în arbitrajul investițional

3.1. Clauzele umbrelă: acoperirea angajamentelor contractuale asumate de state prin tratate investiționale

În acest subcapitol au fost analizate rolul, efectele și aplicabilitatea clauzelor umbrelă. Clauzele umbrelă, care pot fi regăsite în multe tratate investiționale, transformă efectiv revendicările contractuale în revendicări în temeiul tratatului investițional. Prin urmare, o clauză umbrelă extinde domeniul de aplicare al tratatului investițional pentru investitorii străini, deoarece aceste clauze prevăd deseori că statele gazdă își asumă orice angajamente cu privire la investițiile străine. Așadar, astfel de angajamente ar include și angajamentele contractuale asumate de către statele gazdă în raport cu investitorii străini, facilitând astfel inițierea litigiilor contractuale în fața tribunalului arbitral constituit în temeiul tratatelor investiționale.

A fost constatat că, clauzele umbrelă, care pot fi găsite în multe tratate de investiții la care Republica Moldova este parte, transformă efectiv revendicările contractuale în revendicări în temeiul tratatului investițional. Prin urmare, o clauză umbrelă extinde domeniul de aplicare al protecției tratatului pentru investitori, facilitând astfel intentarea proceselor multiple în fața diferitor foruri.

Clauzele umbrelă au fost categorizate în două grupe: 1) tipuri generale de clauze umbrelă; și 2) clauze umbrelă care prevăd obligații speciale. Prima categorie de clauze umbrelă sunt clauzele generale întâlnite în majoritatea TBI-urilor încheiate de Republica Moldova. Aceste clauze prevăd că *“Fiecare parte contractantă va respecta orice obligație pe care și-a asumat-o/și-ar fi asumat-o cu privire la investiția investitorului unei părți contractante”*. A doua categorie de clauze umbrelă este mai puțin frecvent întâlnită și se găsește doar în anumite tratate investiționale. Unele clauze umbrelă sunt îmbinate cu cerințele de legalitate a investițiilor, și precizează că: *“Fiecare parte contractantă trebuie să respecte orice obligație pe care și-a asumat-o în scris cu privire la investițiile investitorilor celeilalte părți contractante și care este în mod clar conform legislației interne aplicabile”*.

Unele clauze umbrelă sunt îmbinate cu cerințele de legalitate a investițiilor care precizează că fiecare parte contractantă trebuie să respecte orice obligație pe care și-a asumat-o în scris cu privire la investițiile investitorilor celeilalte părți contractante și care este în mod clar conform legislației interne aplicabile. Unele modele de tratate de investiții evită complet includerea clauzelor umbrelă. Considerăm corectă o astfel de abordare, deoarece clauzele umbrelă deseori prevăd o formulare generală cu privire la angajamentele asumate de statul gazdă.

Astfel, formulările ambigue ale clauzelor umbrelă permit tribunalelor arbitrale investiționale de a considera că angajamentele asumate de statele gazdă prin includerea clauzelor umbrelă includ și angajamentele contractuale asumate de către statele gazdă față de investitorii străini. TCE conține o clauză umbrelă în art. 10 (1) care precizează că: “*obligățiile încheiate cu un investitor*” trebuie respectate. De asemenea, au fost analizate cele patru abordări ale clauzelor umbrelă, și anume: a) abordarea restrictivă; b) abordarea “*automată*”; c) abordarea “*acta iure imperii*”; d) abordarea literală (execuțională).

În sensul art.5 (1) din Legea nr. 595/1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, textul tratatelor se elaborează de către “*organele centrale de specialitate specialitate ale administrației publice a Republicii Moldova, care au inițiat încheierea tratatelor internaționale în limitele competenței stabilite de legislație. Textele se elaborează, pornindu-se de la interesele Republicii Moldova în domeniul respectiv, în conformitate cu prevederile legislației interne*”. Astfel, organele centrale de specialitate au pârghii de a exclude din textul tratatelor investiționale clauzele umbrelă. În cazul în care statele contractante vin cu un proiect propriu, în temeiul art. 5(2) din aceeași lege, organul central de specialitate poate prezenta un proiect de alternativă.

3.2. Obligațiile epuizării remediilor locale de către investitorii străini

A fost analizat, de asemenea, un alt aspect de admisibilitate a pretențiilor contractuale în arbitrajul investițional ce vizează clauzele care solicită epuizarea sau cel puțin urmărirea remediilor locale înainte de inițierea unui arbitraj investițional. Proiectul de Articole privind răspunderea statelor pentru faptele internațional-ilicite, anexat la Rezoluția 56/83 din 12 decembrie 2001 a Adunării Generale a ONU, adoptat de Comisia de Drept Internațional a ONU (***Proiectul de Articole CDI***), în încercarea sa de a codifica dreptul internațional cutumiar privind protecția diplomatică a recunoscut următoarele excepții de la condiția epuizării căilor locale de atac: a) remediile locale nu oferă o posibilitate rezonabilă de despăgubire; b) întârzierea nejustificată a procedurilor judiciare imputabilă statului a cărui răspundere este solicitată; c) nu este nicio legătură relevantă între statul a cărui răspundere este solicitată și persoana vătămată; d) persoanei vătămate îi este, în mod vădit, interzis să recurgă la căi de atac interne; e) statul a renunțat la cerința de epuizare a căilor de atac interne.

Aceste clauze sunt într-un anumit sens antiteza clauzelor răscruce – în loc să solicite ca disputa să fie adusă într-un singur for, ele iau în considerare perspectiva ca aceasta să poată fi inițiată în două foruri atâta timp cât este urmată o anumită ordine. Aceste clauze s-au dovedit, în general, ineficiente în limitarea procedurilor paralele. Astfel, cerința privind epuizarea remediilor

locale nu limitează procedurile paralele, ci mai degrabă creează un impediment față de investitorul străin în ceea ce privește eficiența de apărare a drepturilor sale investiționale.

3.3. Clauzele răscruce

Un alt aspect de admisibilitate a pretențiilor contractuale în arbitrajul investițional, care a fost analizat, vizează clauzele care solicită reclamantului de a utiliza doar o cale de judecare a disputelor. Astfel, tratatele de investiții conțin mecanisme unice care încearcă să limiteze multiplicarea nejustificată a procedurilor, cum ar fi clauzele răscruce.

Astfel, aceste tratate încearcă să limiteze apariția unor proceduri paralele prin clauze răscruce sau clauze care susțin că în cazul în care tribunalul ar avea altfel competență în temeiul unui tratat, o parte își pierde *“dreptul de a recurge la un forum prin alegerea unui alt forum pentru soluționarea litigiului său”*. Astfel, scopul clauzelor răscruce este de a împiedica desfășurarea procedurilor paralele referitoare la același litigiu privind aceleași investiții în diferite foruri. În final, s-a concluzionat că clauza răscruce este eficientă în combaterea procedurilor paralele, cu toate acestea, tribunalul arbitral urmează a stabili dacă disputele inițiate sunt identice.

În urma analizei aspectelor de admisibilitate a pretențiilor contractuale în arbitrajul investițional în procesul de soluționare a litigiilor contractuale de către tribunalul arbitral, am concluzionat că, clauzele umbrelă transformă efectiv revendicările contractuale în revendicări în temeiul tratatului investițional. Astfel, o clauză umbrelă extinde domeniul de aplicare al tratatului investițional pentru investitorii străini, deoarece aceste clauze prevăd deseori că statele gazdă își asumă orice angajamente cu privire la investițiile străine. De asemenea, cerințele care solicită epuizarea remediilor naționale înainte de inițierea unui arbitraj investițional constituie un alt aspect de admisibilitate a pretențiilor contractuale.

Capitolul 4. Atribuirea conduitei organelor și entităților de stat către state în cadrul raporturilor contractuale încheiate de către acestea și investitorii străini

4.1. Aspecte generale privind atribuirea conduitei organelor și entităților de stat către state

În arbitrajul investițional există un aspect special al responsabilității statului, care a devenit din ce în ce mai important. Acest aspect se referă la atribuirea conduitei ilicite a organelor și entităților de stat către stat. În acest capitol au fost examinate aspectele generale privind atribuirea conduitei ilicite a organelor și entităților de stat către stat. S-a constatat că Proiectul de Articole CDI identifică cele două elemente ale unei fapte ilicite la nivel internațional ale unui stat: (i) conduita “*atribuibilă statului în conformitate cu dreptul internațional*”; și (ii) conduita “*care constituie o încălcare a obligației internaționale a statului*”.

Atribuirea este un element obligatoriu în vederea atragerii statului la răspundere internațională pentru conduita organelor și entităților sale. S-a stabilit că Proiectul de Articole CDI reglementează conduita organelor de stat, precum și a persoanelor sau entităților care nu se califică drept organ al statului, dar care sunt împuternicite de legislația națională să exercite elemente de autoritate guvernamentală.

Conduita acestor organe sau entități este, de asemenea, considerată drept conduita statului și, prin urmare, atribuibilă acestuia în conformitate cu dreptul internațional. S-a constatat că jurisprudența privind arbitrajul investițional este neuniformă în ceea ce privește atribuirea conduitei organismelor guvernamentale centralizate înființate ca entități juridice separate și autorizate prin lege să îndeplinească o funcție publică executivă. Entitățile din sectorul public interacționează frecvent cu investitorii străini sau cu filialele lor locale. Când apare o dispută în temeiul tratatului investițional, investitorii încearcă să demonstreze că, conduita acestor entități este atribuibilă statului, argumentând că ele acționează în numele statului ca organe ale statului. Ca răspuns, statele gazdă susțin de obicei că personalitatea juridică separată a unor astfel de entități exclude calificarea organului de stat. În final, s-a concluzionat că, dacă conduita entităților de stat care s-au angajat într-un raport contractual cu un investitor străin este atribuibilă statului, atunci cel mai probabil, pretențiile contractuale pot fi înaintate direct statului.

4.2. Organe ale statului și răspunderea statului pentru obligațiile contractuale asumate de către organe ale statului în raport cu investitorii străini

Având în vedere numeroasele moduri în care statele se organizează, criteriile dreptului internațional pentru identificarea organelor de stat nu pot fi exhaustive. Cu toate acestea, următorii factori de legătură servesc drept criterii generale care pot fi aplicate circumstanțelor variate ale fiecărui caz: (1) stabilirea prin lege a împuternicirilor oferite persoanelor sau entităților care

exercită autoritate guvernamentală; (2) lipsa unei personalități juridice separate în temeiul dreptului intern; (3) lipsa independenței instituționale sau operaționale; (4) îndeplinirea funcțiilor guvernamentale de bază; (5) lipsa unui patrimoniu separat a entității sau organului față de patrimoniul statului; (6) lipsa autonomiei financiare; sau (7) funcționarea entității sau organului pe principiile dreptului public, sub rezerva controlului sau a supravegherii guvernamentale. În funcție de contextul juridic în care este examinată implicarea statului, tratamentul procedural al atribuirii în disputele investiționale este variat. De exemplu, aplicarea regulilor de atribuire în vederea stabilirii responsabilității statului în dreptul internațional ridică nu numai diferite probleme de fond, ci și diferite dileme procedurale în examinarea dacă un stat este legat de un raport contractual încheiat de o entitate de stat sau dacă o revendicare înaintată de către o entitate de stat este atribuibilă statului.

Existența încălcării unei obligații internaționale și atribuirea conduitei către stat sunt suficiente pentru a stabili responsabilitatea statului. Dacă un tratat investițional conține prevederi referitoare la atribuirea către stat a conduitei desfășurate de organele sau entitățile para statale, formularea tratatului este esențială pentru determinarea rolului dreptului național în analiza tribunalului arbitral. În scopul atribuirii responsabilității către stat în temeiul dreptului internațional, un organ de stat este o parte constitutivă a statului, deoarece este înființat și controlat sau supravegheat de stat și este însărcinat să îndeplinească propriile funcții ale statului. Atribuirea conduitei organelor de stat presupune un test larg, care se desfășoară pe întregul spectru al organismelor de stat, fără nicio limitare funcțională și subnațională. În consecință, un organ de stat care acționează în calitate sa oficială angajează responsabilitatea statului, indiferent dacă exercită o funcție guvernamentală sau comercială și indiferent dacă este o entitate centralizată sau descentralizată în cadrul structurii generale a statului.

Cu privire la organele *de jure*, este general acceptat faptul că Guvernele, ministerele, membrii Guvernului și funcționarii Guvernului, precum și Ministerele care acționează în această calitate sunt organe ale statului și că faptele și omisiunile lor sunt, prin urmare, imputabile statului. Cu toate acestea, jurisprudența arbitrajului investițional este neuniformă în ceea ce privește atribuirea conduitei organismelor guvernamentale centralizate înființate ca entități juridice separate și autorizate prin lege să îndeplinească o funcție publică executivă. Entitățile din sectorul public interacționează frecvent cu investitorii străini sau cu filialele lor locale.

Când apare o dispută investițională, investitorii încearcă să demonstreze atribuirea conduitei acestor entități către statul gazdă a investițiilor, argumentând că aceste entități acționează în numele statului ca organe ale statului. Ca răspuns, statele gazdă susțin de obicei că personalitatea

juridică separată a unor astfel de entități exclude calificarea lor ca organ de stat. Un număr de tribunale arbitrale au analizat dacă agențiile de privatizare sunt organe ale statului în scopul atribuirii actelor lor către statele gazdă. Deși este general acceptat faptul că privatizarea, la fel ca naționalizarea, este un proces inerent suveran, tribunalele au fost împărțite în caracterizarea unei agenții de privatizare ca organ de stat *de jure* în conformitate cu art. 4 din Proiectul de Articole CDI, sau ca o entitate căreia statul a delegat autoritatea guvernamentală, așa cum este descris în art. 5 din Proiectul de Articole CDI.

4.3. Entitățile de stat și răspunderea statului pentru obligațiile contractuale asumate de către acestea în raport cu investitorii străini

Cu privire la entitățile de stat, dreptul internațional recunoaște că un stat poate acționa prin intermediul unor persoane sau entități care nu fac parte din structura organică a statului. Conduita acestor persoane sau entități separate este considerată ca fiind conduita statului atunci când este întreprinsă în exercitarea puterilor guvernamentale acordate în temeiul dreptului intern. Categoria entităților de stat cuprinde în esență două clasificări de entități separate: 1) întreprinderi de stat cu un grad diferit de participare a statului; și 2) agenții de stat cu un grad de independență separată de stat.

Cu privire la scopul atribuțiilor guvernamentale, comentariul la Proiectul de Articole CDI nu lasă nicio îndoială că cerința exercitării atribuțiilor guvernamentale exclude în mod necesar activitatea privată sau comercială. Justificarea atribuirii în temeiul dreptului internațional a conduitei entităților para statale constă în faptul că dreptul intern al statului a conferit entității în cauză exercitarea anumitor elemente ale atribuțiilor guvernamentale. Pentru considerarea unei conduite ilicite a statului în scopul atragerii responsabilității internaționale, conduita unei entități trebuie să se refere în consecință la activități guvernamentale și nu la alte activități private sau comerciale în care entitatea se poate angaja. Prin urmare, contractele pur comerciale încheiate de entitățile de stat nu cad sub incidența atribuțiilor guvernamentale și nu sunt imputabile statului.

4.4. Relevanța atribuirii conduitei entităților de stat către state în soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional

Existența unei relații contractuale nu exclude în sine capacitatea unei entități de stat de a acționa în capacitate guvernamentală. Faptele contestate și omisiunile unei entități de stat implicate într-un raport contractual trebuie să fi fost comise în exercițiul atribuțiilor guvernamentale pentru ca acestea să fie atribuite statului. Unele tribunale arbitrale au stabilit că atunci când conduita relevantă implică o interferență a statului în operarea unui contract privat, acesta este capabil să angajeze responsabilitatea internațională a statului pentru conduita respectivă, care se echivalează

cu încălcarea standardelor tratatelor. Alte tribunale au stabilit că, contractul în sine poate reflecta înțelegerea părților în ceea ce privește problema atribuțiilor guvernamentale.

În timp ce alte tribunale arbitrale au stabilit că natura guvernamentală a unei activități nu înseamnă neapărat că toate acțiunile aferente acelei activități sunt exercitate în scopuri guvernamentale. Agențiile de stat sunt entități separate împuternicite de legislația internă să îndeplinească funcții specifice de reglementare sau administrative, adesea alături de activități comerciale, în numele statului. Atunci când sunt integrate în structura organică a statului, agențiile de stat acționează ca organe ale statului în temeiul dreptului internațional, indiferent de personalitatea lor juridică separată. Atunci când agențiile de stat nu sunt organe ale statului, acestea constituie o categorie de entități ale statului, ale căror fapte întreprinse în calitatea lor guvernamentală sunt atribuite statului în temeiul art. 5 al din Proiectul de Articole CDI.

Întreprinderile de stat sunt entități corporative separate, deținute și / sau controlate de către stat, împuternicite de legislația internă să desfășoare activități comerciale în numele statului. Deși întreprinderile de stat desfășoară activitate comercială, acestea pot fi, de asemenea, împuternicite să acționeze în calitate de autoritate guvernamentală, în special atunci când activitatea lor se referă la gestionarea proprietăților sau a resurselor aparținând statului. Dacă conduita entităților de stat și a organelor de stat care s-au angajat într-un raport contractual cu un investitor străin sunt atribuibile statului, atunci cel mai probabil revendicările contractuale pot fi înaintate direct statului.

Am concluzionat că, cu privire la atribuirea conduitei ilicite a organelor și entităților de stat către stat, conduita unei entități sau unui organ trebuie să se refere la activități guvernamentale și nu la alte activități private sau comerciale în care entitatea se poate angaja. Prin urmare, contractele pur comerciale încheiate de entitățile de stat nu cad sub incidența atribuțiilor guvernamentale și nu pot fi imputabile statului. Astfel, în cazul în care, tribunalul arbitral ajunge la etapa examinării fondului, și conduita entităților de stat care sunt părți contractante a contractului investițional este atribuibilă statului, atunci tribunalul arbitral investițional va examina litigiul contractual. Această situație poate duce la procese paralele inițiate de către investitor atât în forul desemnat contractual, cât și în fața tribunalului arbitral constituit în temeiul tratatului investițional. De asemenea, în cazul în care baza esențială a unei cereri înaintate în fața unui tribunal internațional este încălcarea contractului, tribunalul va pune în aplicare orice clauză valabilă de alegere a forului din contract. Pe de altă parte, în cazul în care baza fundamentală a pretenției este întemeiată într-un tratat care stabilește un standard independent prin care trebuie examinată conduita părților, existența unei clauze de competență exclusivă într-un contract între reclamant și statul pârât sau una dintre subdiviziunile sale nu poate funcționa ca un obstacol în aplicarea standardului tratatului.

Capitolul 5. Mecanismele de evitare a proceselor paralele întemeiate pe contracte investiționale și cele întemeiate pe tratate investiționale

5.1. Considerente generale privind procesele paralele ca efect al soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional: interacțiunea dintre instanțele naționale și tribunalele investiționale

S-a constatat că procedurile paralele în arbitrajul internațional pot fi definite ca proceduri pendinte în fața a două (sau mai multe) instanțe arbitrale sau naționale, în care părțile, temeiul juridic și una (sau mai multe) dintre aspectele examinate sunt aceleași sau substanțial aceleași. Această definiție, care analizează procedurile paralele dintr-o perspectivă de fond, consideră paralele acele proceduri în care, în același timp: 1) scopul revendicărilor este același; 2) faptele pe care se bazează revendicările sunt aceleași; 3) temeiul juridic al revendicărilor este substanțial identic; 4) părțile din cele două proceduri reprezintă aceleași centre de interese, chiar dacă nu sunt formal identice.

Legislația internă a Republicii Moldova conține norme care creează premise pentru inițierea proceselor paralele. Spre exemplu, art. 15 din Legea nr. 81/2004, la soluționarea diferendului investițional se aplică legislația Republicii Moldova dacă părțile diferendului nu au convenit altfel. Legiuitorul prin termenii *“dacă părțile diferendului nu au convenit altfel”* lasă la discreția părților posibilitatea de a desemna o altă lege aplicabilă disputei, decât legislația Republicii Moldova. De asemenea, în conformitate cu art. 9 (2) din Legea nr. 81/2004 și art. 23 (3) din Legea nr. 179/2008 cu privire la parteneriatul public-privat investitorul poate solicita de la autoritatea relevantă repararea unui pretins prejudiciu. Cu toate acestea, în același timp, investitorul are posibilitatea de a solicita de la stat în temeiul unui tratat investițional repararea aceluiași prejudiciu. Această reglementare creează premise pentru inițierea proceselor paralele pentru unul și același fapt prejudiciabil, solicitând repararea a unuia și aceluiași prejudiciu. De asemenea, art. 11 din Legea nr. 81/2004 reglementează garanția reparării prejudiciului cauzat investitorului de către o autoritate angajată într-un raport investițional cu investitorul respectiv. Considerăm că această prevedere trebuie să se limiteze la prejudiciile cauzate în cadrul contractual și în raporturile investiționale guvernate de legislația națională, și nu de tratatele investiționale. În formularea actuală, există un risc pentru inițierea litigiilor paralele atât în temeiul tratatelor investiționale, cât și în temeiul Legii nr. 81/2004. Conform pct. 46 din Regulamentul privind modul de elaborare, încheiere și monitorizare a implementării acordurilor de investiții cu privire la proiectele investiționale strategice aprobat prin HG nr. 274/2019, investitorul străin poate avea opțiunea: a) a supune disputa spre soluționare către Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de

pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova (*CACI*); sau b) mecanismului de soluționare a disputelor prevăzute de tratatul investițional. Această opțiune este prevăzută de termenul “*aleasă de investitor*” din textul pct. 46. Acest limbaj poate oferi posibilitatea investitorului de a iniția 2 procese paralele, având în vedere că prevederea respectivă nu interzice expres inițierea procesului de soluționare a diferendelor atât în fața CACI cât și în fața unei instituții de arbitraj prevăzute de tratatul investițional. Mai mult ca atât, această opțiune permite direct investitorului de a supune un litigiu contractual spre soluționare în fața unui tribunal arbitral constituit în temeiul tratatelor de investiții. Această prevedere creează confuzie cu privire la aspectul contractual al investiției și aspectul investițional în temeiul tratatului investițional. Art. 3 din Legea nr. 81/2004 definește diferendul investițional drept neînțelegere sau dezacord care apare între investitor și autoritățile publice cu privire la investiții, inclusiv cu privire la: a) activitatea investițională; b) interpretarea unei acțiuni sau inacțiuni a autorităților publice, în sensul prezentei legi, al altor legi ale Republicii Moldova sau al dreptului internațional; c) orice acord la care Republica Moldova și investitorul sînt părți. Prin urmare, această normă în mod direct creează premise de a iniția un proces în temeiul Legii nr. 81/2004 cu privire la “*diferendul investițional*” și un proces în temeiul unui tratat investițional cu privire la același “*diferend investițional*”.

5.2. Soluțiile de evitare a litigiilor paralele și a dublei reparații a prejudiciului de către stat

Considerăm că cele mai eficiente două instrumente de evitare a proceselor paralele sunt *litispendența* și *puterea lucrului judecat*. *Litispendența* se referă la situații în care două revendicări sunt urmărite în același timp, în timp ce *puterea lucrului judecat* se aplică atunci când două revendicări sunt urmărite consecutiv. S-a constatat că în cazul în care baza esențială a unei cereri depuse în fața unui tribunal internațional este încălcarea contractului, tribunalul va pune în aplicare orice clauză valabilă de alegere a forului din contract. Pe de altă parte, în cazul în care baza fundamentală pretenției este întemeiat într-un tratat care stabilește un standard independent prin care trebuie examinată conduita părților, existența unei clauze de competență exclusivă într-un contract între reclamant și statul pârât sau una dintre organele sau entitățile sale nu poate funcționa ca un obstacol în aplicarea standardului tratatului. Consecința imediată a unei astfel de abordări este că investitorul are posibilitatea de a înainta: (i) pretenții în temeiul contractului; (ii) pretenții în temeiul tratatului; sau, teoretic, (iii) înainta pretenții atât în temeiul contractului cât și în temeiul tratatului. Prin urmare, este evident că dualismul dintre pretențiile contractuale și cele bazate pe tratate crește riscul inițierii procedurilor paralele. S-a concluzionat că o încălcare a contractului are loc atunci când un stat încalcă o obligație din contract, acționând pur și simplu în cadrul rolului său de parte la un contract. Alternativ, o încălcare a unui tratat are loc atunci când un stat funcționează în

afara scopului său public sau când un stat încalcă o obligație internațională la care a consimțit anterior printr-un exercițiu al puterii sale suverane. Până la inițierea procedurilor într-un arbitraj investițional, inclusiv arbitraj ICSID, părțile pot recurge la instanțele naționale ale statului gazdă în încercarea de a soluționa litigiul, doar dacă nu există o clauză răscruce care interzice reclamantului să întreprindă astfel de măsuri. În cazul în care baza esențială a unei revendicări depuse în fața unui tribunal internațional este încălcarea contractului, tribunalul arbitral va pune în aplicare orice clauză valabilă de alegere a forului din contract. Pe de altă parte, în cazul în care baza fundamentală a revendicării este întemeiată pe un tratat care stabilește un standard independent prin care trebuie examinată conduita părților, existența unei clauze de competență exclusivă într-un contract între reclamant și statul pârât sau una dintre subdiviziunile sale nu poate funcționa ca un obstacol în aplicarea standardului tratatului. Consecința imediată a unei astfel de abordări este că investitorul are posibilitatea de a înainta: (i) revendicări în bază de contract; (ii) revendicări în bază de tratat; sau, teoretic, (iii) înainta revendicări atât în baza contractului cât și în baza tratatului. Prin urmare, este evident că dualismul dintre pretențiile contractuale și cele bazate pe tratate creează și / sau crește riscul de proceduri paralele.

În urma analizei mecanismelor de evitare a proceselor paralele întemeiate pe contracte investiționale și cele întemeiate pe tratate investiționale, am concluzionat că mai multe hotărâri arbitrale ICSID au susținut că tribunalele pot decide să aplice măsuri provizorii sau de altă natură înainte de pronunțarea unei hotărâri finale, pentru a preveni sau a opri orice procedură judiciară paralelă, de multe ori prin intermediul unor măsuri anti-proces, care interzic părților să inițieze sau să continue procedurile judiciare în alte jurisdicții sau în fața altor foruri. *Litispendența* ar putea fi o soluție pentru evitarea proceselor paralele, deși este un principiu bine recunoscut în țările din sistemul anglo-saxon și mai puțin în jurisdicțiile de drept civil. *Puterea lucrului judecat* este de asemenea un mecanism de excludere a proceselor paralele. Problema este în calificarea obiectului și a temeiului acțiunii. În instanțele naționale, acțiunea se bazează pe contract și legislația națională aplicabilă contractului, iar în fața tribunalelor arbitrale de investiții acțiunea se bazează pe un tratat investițional și pe dreptul internațional cutumiar. Clauzele de renunțare în tratatele investiționale sunt de asemenea mecanisme de evitare a proceselor paralele. Dispozițiile privind renunțarea interzic investitorilor să opteze pentru arbitraj investițional după inițierea procedurilor judiciare interne în legătură cu aceeași măsură. Cu toate acestea, considerăm că în cazul în care investitorul decide să depună o cerere de arbitraj în temeiul dispoziției de soluționare a disputelor din tratatul investițional, este necesar să înceteze procedurile judiciare interne sau să renunțe la dreptul său de a iniția din nou astfel de proceduri.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI PRINCIPALE

Ca rezultat al studiului efectuat, au fost propuse următoarele *concluzii generale și recomandări principale*:

În materia doctrinei arbitrajului investițional

1) Existența unei relații contractuale nu exclude în sine capacitatea unei entități de stat de a acționa în capacitate guvernamentală. Acțiunile sau omisiunile unei entități de stat implicate într-o relație contractuală trebuie să fi fost comise în exercițiul atribuțiilor guvernamentale pentru ca acestea să fie atribuite statului.

2) Doctrinile *puterea lucrului judecat și litispendența* sunt mecanismele care pot fi aplicate în vederea evitării proceselor paralele. Aceste mecanisme nu se regăsesc în textul tratatelor internaționale, ci mai degrabă în dreptul internațional cutumiar. Prin urmare, reglementarea și definirea lor expresă în cadrul tratatelor investiționale ar veni să consolideze aplicarea mecanismelor respective în arbitrajele investiționale.

Cu privire la prevederile tratatelor investiționale la care Republica Moldova este parte, cu recomandări pentru comisiile delegate de către Republica Moldova pentru negocierea tratatelor investiționale

3) Competența tribunalului arbitral este dobândită asupra persoanei (*ratione personae*) și asupra investiției (*ratione materiae*). Obligația de a defini “*investiția*” în tratatul investițional reiese din necesitatea de a ști ce tip de activități sunt, și ar trebui protejate, prin prisma tratatului investițional. În același timp, definiția “*investitorului*” reglementează care subiecți sunt calificați drept investitori străini prin prisma tratatului investițional. Definiția investiției poate include sau exclude drepturile și creanțele contractuale sau drepturile asociate unui contract investițional. Dacă aceste drepturi sunt excluse, atunci tribunalul arbitral nu are competența materială de a soluționa litigiile contractuale în arbitrajul investițional. Astfel, clarificarea activelor care sunt calificabile drept investiție va exclude incertitudinea privind extinderea competenței materiale a tribunalului arbitral investițional. **A fost recomandată** definirea strictă a termenului “*investiție*” în cadrul procesului de negociere a tratatelor investiționale de către Republica Moldova, cu excluderea formulărilor prea generale regăsite în majoritatea tratatelor investiționale la care Republica Moldova este parte, care presupune că “*investiție înseamnă orice fel de investiție / active pe teritoriul statului gazdă [...]*”. În acest sens, a fost recomandată excluderea din definiția termenului de “*investiție*” a termenilor asociate cu “*creanțe monetare sau orice creanță cu valoare economică*”

și asociată de o investiție”. De asemenea, a fost recomandată examinarea posibilităților de excludere din definiția termenului de “*investiție*” a drepturilor contractuale.

Cu privire la legislația Republicii Moldova aplicabilă investițiilor străine

4) Art.4 (1) din Legea nr. 81/2004 cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător, menționează că investiția poate avea forma de “*e) drepturi de creanțe monetare sau alte forme de obligații față de investitor ce au valoare economică și financiară*” și “*g) alte drepturi contractuale, inclusiv cele rezultate din parteneriatul public-privat*”. O astfel de formulare ar permite tribunalelor investiționale să examineze litigii contractuale în arbitraj investițional. Această prevedere permite investitorilor străini inițierea proceselor în temeiul Legii nr. 81/2004 în instanțele naționale, cât și în temeiul tratatului investițional. Astfel, această prevedere creează premise pentru inițierea proceselor paralele, atât în fața instanțelor naționale în temeiul Legii nr. 81/2004 cât și în fața tribunalelor arbitrale în temeiul tratatelor investiționale. **A fost recomandată** excluderea punctelor e) și g) din textul art.4 (1) din Legea nr. 81/2004 cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător, care prevăd că investiția poate avea formă de “*drepturi de creanțe monetare sau alte forme de obligații față de investitor ce au valoare economică și financiară*” și “*alte drepturi contractuale, inclusiv cele rezultate din parteneriatul public-privat*” în vederea evitării posibilității inițierii litigiilor paralele atât în fața instanțelor naționale cât și în fața tribunalelor arbitrale investiționale.

5) Art. 15 din Legea nr. 81/2004 cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător, menționează că la soluționarea diferendului investițional se aplică legislația Republicii Moldova dacă părțile diferendului nu au convenit altfel. Astfel, constatăm că legiuitorul prin termenii “*dacă părțile diferendului nu au convenit altfel*” lasă la discreția părților posibilitatea de a desemna o altă lege aplicabilă disputei, decât legislația Republicii Moldova. Astfel, **a fost recomandată** înlocuirea textului art. 15 din Legea nr. 81/2004 care prevede că “*la soluționarea diferendului investițional se aplică legislația Republicii Moldova dacă părțile diferendului nu au convenit altfel*” cu textul “*la soluționarea diferendului investițional se aplică legislația Republicii Moldova*”, în vederea excluderii eventualelor controverse cu privire la legea aplicabilă disputei investiționale și a limitelor aplicabilității a legislației Republicii Moldova și a legislației străine aleasă de părți, la disputa investițională. De asemenea, formularea propusă de noi va exclude posibilitatea aplicării prevederilor unui tratat investițional în soluționarea disputei, ceea ce va exclude posibilitatea soluționării a uneia și aceeași dispute de către două foruri diferite, constituite atât în temeiul Legii nr. 81/2004 cât și în temeiul tratatelor investiționale.

6) În conformitate cu art. 36(2) a Legii nr. 179/2008, părțile la parteneriatul public-privat pot opta pentru mediere sau arbitraj. Cu toate acestea, legea nu creează un mecanism obligatoriu de soluționare a litigiilor. În acest sens, ***a fost recomandată*** înlocuirea textului art. 36(2) din Legea nr.179/2008 care prevede că *“Părțile pot conveni asupra medierii sau arbitrajului ca modalitate de soluționare a litigiilor apărute în procesul de realizare a parteneriatului public-privat”* cu următorul text: *“Toate litigiile în legătură cu parteneriatul public-privat vor fi soluționate fie de instanțele naționale fie prin arbitraj, în cazul în care părțile au convenit asupra arbitrajului, cu excluderea oricăror altor remedii naționale și internaționale. Odată inițiată procedura judiciară în instanțele naționale sau în arbitraj, părțile nu vor putea iniția un alt proces judiciar cu referire la aceeași dispută”*.

Concluzii cu privire la contractele investiționale și recomandări Comisiei de selectare a partenerului privat, Guvernului Republicii Moldova, Agenției de Investiții, Consiliului pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională

7) În temeiul art. 25 lit d) Legea nr. 179/2008 cu privire la parteneriatul public-privat, procedura de inițiere a parteneriatului public-privat și procedura de selectare a partenerului privat include etapa elaborării modelului contractului de parteneriat public-privat, în acest sens ***a fost recomandat*** Comisiei de selectare a partenerului privat, în temeiul art. 25 lit. d) din Legea nr. 179/2008 să includă în modelul contractului de parteneriat public-privat clauze de renunțare la forurile alternative în cazul în care investitorul intenționează proceduri judiciare în temeiul contractului de parteneriat public-privat și în temeiul Legii nr. 179/2008, și de a insista menținerea unor clauze clare cu privire la separarea litigiilor contractuale și cele bazate pe tratate. Un model de clauze de renunțare ar fi *“Partea care înaintează revendicări în temeiul contractului de parteneriat public-privat renunță la inițierea oricăror alte procese juridice cu privire la litigiul respectiv în fața oricărui alt for desemnat de tratatele investiționale la care este parte Republica Moldova și statul gazdă al investitorului”*.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. Surse în limba română

1. BĂIEȘU, A. Rolul arbitrajului comercial internațional în înfăptuirea justiției. In: *Revista Națională de drept*, 2014, nr.7, pp. 2-7. ISSN 1811-0770.
2. BĂIEȘU, A. Relațiile dintre arbitrajul comercial internațional și jurisdicțiile statale. In: *Revista Națională de Drept*. 2018, nr.10-12, pp. 16-22. ISSN 1811-0770.
3. BELEI, E. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Editura Lexon, 2016. 490 p. ISBN 978-9975-4072-2-9.
4. COJOCARU, V., LAZĂR, D. Regimul de recunoaștere și executare a sentințelor arbitrale străine în Republica Moldova și conformitatea cu standardele Convenției de la New York din 1958. In: *Revista Română de Executare Silită*. 2015, nr.3, pp.101-118. ISBN 1584-889201701.
5. COJOCARU, V., LAZĂR, D. *Eficacitatea internațională a sentințelor arbitrale străine în sistemul Convenției de la New York din 1958*. Chișinău: CEP USM, 2018, 236 p. ISBN 978-9975-142-10-6.
6. DOLEA, S., BĂIEȘU, A. **Ridicarea vălului corporativ și responsabilitatea statului în raporturile contractuale încheiate de entitățile de stat și investitorii străini în arbitrajul investițional**. In: *Studia Universitatis Moldavie. Seria Științe Sociale*. 2021, nr.8(148), pp. 42-54. ISSN 1814-3199.
7. GRIBINCEA, L. *Dreptul comerțului internațional*. Chișinău: S.n., 2014. 888 p. ISBN 978-9975-58-027-4.
8. GRIBINCEA, L. Importanța arbitrajului comercial internațional. In: *Revista Națională de Drept*. 2005, nr.9, pp. 12-17. ISSN 1811-0770.
9. LAZĂR, D., PLOTNIC, O. *Soluționarea litigiilor de consum pe cale arbitrală: actualitate și perspective în legislația Republicii Moldova*. In: *Revista națională de drept*. 2014, nr.1(159), pp.76-79. ISSN 1811-0770.
10. LAZĂR, D. *Eficacitatea internațională a sentințelor arbitrale străine în sistemul Convenției de la New York din 1958: teză de doctor în drept*. Chișinău, 2016. 228 p.

B. Surse în limba engleză

11. DOLEA, S. *Covid-19 and State of Necessity in Investment Arbitration* [online]. New York: HeinOnline, 2020 [citat 03.04.2021]. ISBN 0-379-00817-3. Disponibil: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/romabj14&div=43&id=&page=>

12. DOLEA, S., FISCHER, E. *Abuse of process in investment arbitration – key factors to be considered when restructuring investments*. New York: HeinOnline, 2022. ISBN 0-379-00817-3.
13. DOLEA, S. Arbitrability of Disputes Arising out of Procurement Contracts Concluded by Municipally Owned Companies in the Russian Federation. In: *ASA Bulletin*. 2019, vol. 37, nr. 1, pp. 82-96. ISSN: 1010-9153.
14. DOLEA, S. Effect of forum selection clauses in investment arbitration. In: *Studia Universitatis Moldavie. Seria Științe Sociale*. 2019, nr.8 (128), pp.122 – 129. ISSN: 1814-3199.
15. Dolea, S. Covid 19: Public health emergency measures and state defenses in international investment law. In: *Conferința științifică națională cu participare internațională “Integrare prin cercetare și inovare” USM, 10-11 noiembrie 2020*. Chișinău: CEP USM, 2020, pp. 87-90. ISBN 978-9975-152-48-8.
16. DOLEA, S. Legality of investments in investment arbitration. In: *Conferința științifică națională cu participare internațională “Integrare prin cercetare și inovare” USM, 10-11 noiembrie 2022*. Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 178-180. ISBN 978-9975-152-48-8.
17. DOLEA, S. *Gas Price Arbitration Handbook* [online]. Chișinău: Cartea Juridică, 2020 [citat 01.06.2022]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/wp-content/uploads/2020/12/Gas-Price-Arbitration-Handbook.pdf>
18. DOLEA, S. Moldova: a Summary of Investment Arbitration History [online]. *CIS Arbitration Forum*, 23 septembrie 2016 [citat 04.07.2022]. Disponibil: <http://www.cisarbitration.com/2016/09/23/moldova-a-summary-of-investment-arbitration-history/>
19. DOLEA, S. Book Review: Law and Practice of International Arbitration in the CIS Region. In: *Commercial Arbitration Review*. 2019, nr.1(1), pp 381-383. ISSN 2658-6088.
20. DOLEA, S., NEIL, A., PRANTL, D. The arbitrability of corporate disputes in the Russian Federation. In: *Corporate Disputes* [online]. London: Financier, 2019 [citat 02.05.2021]. Disponibil: <https://www.corporatedisputesmagazine.com/apr-jun-2019-issue>
21. DOLEA, S. State immunity and state-owned enterprises: a recent dispute involving Moldova [online]. *CIS Arbitration Forum*, 16 mai 2017 [citat 04.07.2022]. Disponibil: <http://www.cisarbitration.com/2017/05/16/state-immunity-and-state-owned-enterprises-a-recent-dispute-involving-moldova/>
22. DOLZER, R., SCHREUER, C. *Principles of International Investment Law, Second Edition*. London: Oxford University Press, 2012. 454 p. ISBN 978-019-965-179-5.

ADNOTARE

Dolea Sorin, “Soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional”. Teză de doctor în drept. Școala Doctorală Științe Juridice a Universității de Stat din Moldova. Chișinău, 2023.

Structura tezei: introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 594 titluri și 295 pagini de text de bază, 27 de publicații la tema tezei.

Cuvinte-cheie: arbitraj investițional, litigii contractuale, proceduri paralele, competența materială, competența personală, clauza umbrelă, atribuirea conduitei ilicite către stat.

Scopul lucrării: constă în efectuarea unei cercetări în domeniul soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional, în vederea identificării și soluționării problemelor teoretico-practice legate de interacțiunea regimurilor juridice aplicabile raporturilor contractuale dintre investitorii străini și organele sau entitățile Republicii Moldova pe de o parte, și cele aplicabile raporturilor investiționale bazate pe tratate investiționale dintre investitorii străini și Republica Moldova.

Obiectivele cercetării: pentru a realiza analiza respectivă, au fost formulate trei categorii de obiective: 1) cu privire la materia doctrinei arbitrajului investițional; 2) cu privire la prevederile tratatelor investiționale la care Republica Moldova este parte; și 3) cu privire la legislația Republicii Moldova aplicabilă investițiilor străine.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei: constă în faptul că pentru prima dată în doctrina din Republica Moldova este realizată o cercetare în domeniul științei arbitrajului investițional. Au fost propuse noi definiții și clasificări, în special definirea strictă a termenului “*investiție*”, a clauzelor răscruce și clauzelor de renunțare în textul tratatelor investiționale.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: lucrarea contribuie la identificarea unor mecanisme cu privire la soluționarea litigiilor contractuale în arbitrajul investițional. În prezenta teză sunt propuse recomandări cu privire la efectele soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional, inclusiv în disputele cu implicarea Republicii Moldova.

Semnificația teoretică a tezei: constă în (i) stabilirea interacțiunii regimurilor juridice contractuale și a celor guvernate de tratatele investiționale; (ii) identificarea problemelor în formulările prevederilor tratatelor investiționale care permit tribunalelor arbitrale investiționale să examineze litigii contractuale; (iii) sistematizarea unei baze teoretice existente pentru dezvoltarea cercetării subiectului respectiv în Republica Moldova; (iv) analiza abordărilor doctrinare privind problema soluționării litigiilor contractuale în arbitrajul investițional.

Valoarea aplicativă a tezei: cercetările efectuate, concluziile și recomandările expuse în prezenta teză vin a contribui la eficientizarea mecanismului de negociere și încheiere a tratatelor investiționale și a contractelor investiționale, cât și în procesul de *lege ferenda* în materia promovării și protecției investițiilor străine. De asemenea, rezultatele pot fi utilizate în procesul didactic la facultățile de drept.

Problema științifică a cercetării este determinată de necesitatea identificării teoretice a mecanismelor de soluționare a litigiilor contractuale în arbitrajul investițional și efectele acestora.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele cercetării au fost implementate în 27 de publicații științifice și comunicări la conferințele internaționale precum Revista Română de Arbitraj, Buletinul Asociației Elvețiene de Arbitraj, Studia Universitatis Moldaviae, conferința internațională “Integrare prin cercetare și inovare”, cât și în procesul didactic. La fel, rezultatele s-au materializat în recomandările expediate în adresa Ministerului Justiției a Republicii Moldova referitor la perfecționarea cadrului legal în materia protecției și promovării investițiilor străine și în materia negocierii și încheierii tratatelor investiționale.

АННОТАЦИЯ

Доля Сорин, “Разрешение договорных споров в инвестиционном арбитраже”.
Докторская диссертация по юриспруденции. Докторантура юридических наук
Государственного университета Молдовы. Кишинев, 2023.

Структура диссертации: введение, пять глав, общие выводы и рекомендации, библиография из 594 источниках и 295 страниц основного текста, 27 публикаций.

Ключевые слова: инвестиционный арбитраж, договорные споры, параллельное производство, предметная подсудность, персональная подсудность, зонтичная оговорка, отнесение противоправных действий государственных органов и органов к государству.

Цель работы: заключается в проведении исследования в области разрешения договорных споров в инвестиционном арбитраже, с целью выявления и решения теоретико-практических проблем, связанных с взаимодействием правовых режимов, применимых к договорным отношениям между иностранными инвесторами и Республики Молдова, и применимых к инвестиционным отношениям, основанным на инвестиционных договорах.

Задачи исследования: для проведения исследования были сформулированы три категории целей применительно к: 1) предмету доктрины инвестиционного арбитража; 2) к положениям инвестиционных договоров, стороной которых является Республика Молдова; 3) к законодательстве Республики Молдова, применимом к иностранным инвестициям.

Новизна и научная оригинальность диссертации: заключается в том, что впервые в доктрине Республики Молдова проводится исследование в области науки об инвестиционном арбитраже. Были предложены новые определения и классификации, в частности строгое определение термина “*инвестиции*”, перекрестные оговорки и оговорки об отказе от участия в тексте инвестиционных договоров.

Получен результат, способствующий решению важной научной проблемы: способствуют выявлению некоторых механизмов разрешения договорных споров в инвестиционном арбитраже. В данной диссертации предлагаются рекомендации относительно последствий разрешения договорных споров в инвестиционном арбитраже.

Теоретическая значимость диссертации: состоит в (i) установлении взаимодействия договорных правовых режимов и режимов, регулируемых инвестиционными договорами; (ii) выявление проблем в формулировках положений инвестиционных договоров; (iii) систематизация существующей теоретической базы; (iv) анализ доктринальных подходов к проблеме разрешения договорных споров в инвестиционном арбитраже.

Прикладное значение диссертации: проведенные исследования, выводы и рекомендации, представленные в данной диссертации, способствуют повышению эффективности механизма ведения переговоров и заключения инвестиционных договоров и инвестиционных контрактов, а также процесса *de lege ferenda* в вопросах защиты иностранных инвестиций. Также результаты могут быть использованы в учебном процессе на юридических факультетах.

Научная проблема исследования: определяется необходимостью теоретического выявления механизмов разрешения договорных споров в инвестиционном арбитраже.

Внедрение научных результатов: результаты исследования реализованы в 27 научных статьях таких как Румынский журнал арбитража, Бюллетень Швейцарской арбитражной ассоциации, *Studia Universitatis Moldaviae*, и международная конференция “*Integrare prin cercetare și inovare*”, а также в учебном процессе. Результаты нашли отражение и в рекомендациях, направленных Министерству юстиции, по совершенствованию правовой базы в области защиты и продвижения иностранных инвестиций.

ANNOTATION

Dolea Sorin, “Settlement of contractual disputes in investment arbitration”. Doctoral thesis in law. Doctoral School of Legal Sciences of Moldova State University. Chisinau, 2023.

Structure of the thesis: introduction, five chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 594 sources and 295 pages of core text, 27 publications on the topic of the thesis.

Keywords: investment arbitration, contractual disputes, parallel proceedings, material jurisdiction, personal jurisdiction, umbrella clause, attribution of the unlawful conduct.

The purpose of the work: it consists in conducting a research in the field of settlement of contractual disputes in investment arbitration, in order to identify and resolve the theoretical and practical issues related to the interaction of the legal regimes applicable to the contractual relations between foreign investors the Republic of Moldova, and the regimes applicable to investment relations based on investment treaties between foreign investors and the Republic of Moldova.

The objectives of the research: in order to conduct the respective analysis, three categories of objectives were formulated: 1) regarding the doctrine of investment arbitration; 2) regarding the provisions of the investment treaties to which the Republic of Moldova is a party; and 3) regarding the legislation of the Republic of Moldova applicable to foreign investments.

The novelty and scientific originality of the thesis: consists in the fact that for the first time in the doctrine of the Republic of Moldova, a research is carried out in the field of the science of investment arbitration. New definitions and classifications have been proposed, in particular the strict definition of the term “*investment*”, cross clauses and opt-out clauses in the text of investment treaties.

The obtained result that contributes to the solution of an important scientific problem: contribute to the identification of some mechanisms regarding the settlement of contractual disputes in investment arbitration. In this thesis, recommendations are proposed regarding the effects of the settlement of contractual disputes in investment arbitration, including disputes involving the Republic of Moldova.

The theoretical significance of the thesis: consists in (i) establishing the interaction of the contractual legal regimes and the regimes governed by the investment treaties to which the Republic of Moldova is a party; (ii) identifying the issues in the wording of the provisions of investment treaties that allow investment arbitration tribunals to examine the contractual disputes; (iii) the systematization of an existing theoretical basis for the development of research on the respective subject-matter in the Republic of Moldova; (iv) the analysis of doctrinal approaches to the issues of settlement of contractual disputes in investment arbitration.

The practical value of the thesis: the research, the conclusions and recommendations presented in this thesis contribute to the efficiency of the mechanism of negotiation and conclusion of investment treaties and investment contracts, as well as in *de lege ferenda* in the matter of the promotion and protection of foreign investments. Also, the results can be used in the educational process at law faculties.

The scientific problem of the research: is determined by the need to theoretically identify the mechanisms for the resolution of contractual disputes in investment arbitration and their effects.

Implementation of scientific results: the results of the research were implemented in 27 scientific articles such as Romanian Arbitration Journal, Bulletin of Swiss Arbitration Association, Studia Universitatis Moldaviae, international conference “Integrare prin cercetare și inovare”, as well as in the educational process. Also, the results materialized in the recommendations were sent to the Ministry of Justice, with respect to the improvement of the legal framework in the field of protection and promotion of foreign investments.

C.Z.U: 341.63:347.44(043.2)

DOLEA SORIN

**SOLUȚIONAREA LITIGIILOR CONTRACTUALE ÎN ARBITRAJUL
INVESTIȚIONAL**

Specialitatea 553.06 - Drept Internațional și European Privat

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 18.05.2023

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj 40 ex.

Coli de tipar. 1,8.

Comanda nr. 34/23

Centrul Editorial-Poligrafic al USM

str. Al.Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009

e-mail: cep1usm@mail.ru